

VZPOMÍNKA NA DOC. MUDR. HERBERTA HANUŠE, CSC.

Docent MUDr. Herbert Hanuš, CSC., emeritní přednosta Psychiatrické kliniky Lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice, zemřel ve věku nedožitých 82 let v Hradci Králové dne 16. července 2016. Byl v oboru respektovaným odborníkem a pro spolupracovníky přátelským

a zkušeným kolegou. Psychiatrii věnoval celý profesní život od roku 1958. Na Psychiatrické klinice v Hradci Králové pracoval od r. 1963 po dlouhých 47 let. V období 1990–1999 ji úspěšně vedl během náročných let systémových změn společnosti i zdravotnictví. Během tohoto období se zasloužil o zřízení protialkoholního oddělení, pozdější Léčebny návykových nemocí v Nechanicích, klinického pracoviště pro dlouhodobou odvykací léčbu návykových nemocí. Pečlivě se věnoval výuce studentů. Pod jeho vedením vznikla na klinice čtyři kvalitní skripta pro studenty lékařství. Zahrnovala vedle dvou výukových skript „Obecná psychiatrie“ a „Speciální psychiatrie“ (Karolinum, 1997–98) také „Vybrané kapitoly z Psychiatrie“ (Karolinum, 1992) a „Vybrané kapitoly Lékařské psychologie“, které v prvních letech po roce 1989 doplnily výuku o dříve opomíjená nebo zcela nová témata. Pečoval o rozvoj výzkumné práce, zasloužil se o akreditaci doktorského studijního programu Psychiatrie na fakultě a vychoval v něm první studenty. V letech 1995–99 byl předsedou Etické komise Fakultní nemocnice a Lékařské fakulty UK a pod jeho vlivem vzrostlo povědomí o etických principech klinické i akademické práce.

Doc. Hanuš se narodil v Šumperku, ale už od tří let žil s rodinou v Chrudimi, kde byl jeho otec profesorem na gymnáziu. Otec Miroslav Hanuš byl vysoce vážený spisovatel psychologických románů a také dobrodružných, fantastických a biografických příběhů. Z jeho pera pocházejí psychologické romány „Méněcennost“ nebo „Strach“, ale také dva díly životopisného vyprávění o J. A. Komenském „Osud národa“ a „Poutník v Amsterdamu“, nebo kniha o antarktických dobrodružstvích admirála R. A. Byrda „Bílá cesta mužů“. Prostředí spisovatelské domácnosti dalo doc. Hanušovi základy jeho širokých znalostí literatury, jeho zájmu o výtvarné umění a také o historii objevů a dobrodružství. Zajímala ho historie námořních výprav, slavných mořeplavců, polárních výprav, znal příběhy významných českých cestovatelů a také dějiny letectví a vývoje letadel či námořních plavidel. Po celý život byl zvědavým čtenářem nejen odborné psychiatricko-psychologické literatury, ale též sociologických a filosofických knih, cestopisů a také časopisu „Křídla vlasti“. Znal a citoval spisy myslitelů z třicátých a čtyřicátých let minulého století, harvardského socio-

loga Pitirima Sorokina, historika Willa Duranta a mnohých dalších. Měl v knihovně, vedle starých učebnic psychiatrie, také v tu dobu málo dostupné poklady, jako byly například *The Principles of Psychology* od Williama Jamese nebo téměř všechny spisy Aldouse Huxleyho.

Doc. Herbert Hanuš vychodil chrudimské gymnázium a odmaturoval poslední rok před konverzí gymnázií na jedenáctileté střední školy. V r. 1952 složil přijímací zkoušky na Fakultě všeobecného lékařství (FVL) v Praze. Na své gymnaziální zájmy o společenskou vědu navázal zájmem o psychiatrii. Docházel do zájmového studentského kroužku na psychiatrické klinice k prof. Dobiášovi, kam spolu s ním chodili například tehdejší student Vojtěch Volavka, později významný profesor psychiatrie na univerzitách v Saint Louis a New Yorku, pozdější přednosta pražské kliniky Petr Zvolský, nebo přednosta bratislavské kliniky Ivan Žucha. Doc. Hanuš promoval na FVL v roce 1958. Po promoci nastoupil na psychiatrické oddělení nemocnice v Pardubicích, kde se pod vedením svého prvního primáře MUDr. Svatopluka Stuchlíka důkladně seznámil s klinickým řemeslem oboru. Získal zde i první zkušenosti s přípravou přednášky na celostátní psychiatrický sjezd a s novými psychofarmaky. Na své pardubické působení vzpomínal Herbert vždy rád. Pracoval u lůžka, jezdil do ambulance v Hlinsku. Našel tam prvního učitele a přátele, které podržel celý život. Patřili mezi ně například psycholog PhDr. Jiří Mrkvička, nebo pozdější novopacký primář MUDr. Ivan Nosek. Do Hradce Králové nastoupil v roce 1963. Místo mu nabídl tehdejší přednosta kliniky doc. Vilém Pelikán. Mladý doktor Hanuš se s manželkou přestěhoval do Hradce Králové. První léta bydleli v jednom pokoji, vybaveném přes chodbu společnou kuchyní, na internátě pro zdravotní sestry. Po dvou letech získali trvalé bydlení v panelovém domě na jednom z prvních hradeckých sídlišť. MUDr. Herbert Hanuš se na hradecké klinice orientoval na tehdy se rozvíjející léčbu manio-depresivního onemocnění (jak se tehdy říkalo dnešní diagnóze bipolární poruchy) lithiem. Diagnostika a léčba bipolární poruchy bylo téma, které ho potom v odborném životě provázelo až do konce jeho působení. Zkušenost podporovaná dlouhodobým zájmem a specializací byly spojené s jeho mnohaletým působením v poradně pro afektivní poruchy. Dostalo se mu ve světě i doma uznání jako jednomu z prvních psychofarmakologů, který vysledoval a popsal antisuicidální účinky lithia. Lithioterapie byla také předmětem rozsáhlé a ve své době vlivné kandidátské práce „Lithioprofylaxe afektivních poruch a možnosti predikce výsledku“ z r. 1983. Anglickou mutaci této práce „The prophylactic Lithium treatment in affective disorders and the possibilities of the outcome prediction“ vydal společně s prof. Zapletálkem jako monografii ve Sborníku vědeckých prací LF UK v Hradci Králové v r. 1984. Ve stejné edici vyšla v supplementu sborníku práce shrnující 20 let zkušeností s lithioprofylaxí „Lithium in the prophylaxis of affective

disorders: a twenty years experience“. Předmětem odborného zájmu i koníčkem byla pro doc. Hanuše elektroencefalografie. Spolu s prof. M. Stránským z katedry fyziky jsme se na klinice věnovali spektrální analýze EEG záznamů a ovlivnění EEG křivky psychofarmaky, tzv. farmako-EEG. Centrálním výpočetním zařízením pro tyto studie byl tenkrát fakultní děrnoštítkový počítač Odra 1103 polské provenience, který v sedmdesátých a osmdesátých letech zabíral velkou část suterénu budovy lékařské fakulty. Mezi dalšími přednáškovými a publikačními tématy doc. Hanuše byla také klinická farmakologie prvního, mimořádně účinného, nekateleptického antipsychotika klozapinu, o kterém publikoval společně s tehdejší přednostou kliniky prof. Zapletálkem několik významných prací v době, kdy ve světě ještě nebyl středem odborného zájmu a „atypická antipsychotika“ byl neznámý pojem. Jeho další dlouhodobý zájem o Huntingtonovu choreu byl náhodně probuzený zajímavou forenzní kazuistikou. Projevoval se potom tím, že vedl své okolí k diferencially diagnostickým úvahám pokrývajícím oba neurovědní klinické obory: neurologii i psychiatrii. Hodně pozornosti věnoval klinickému zkoušení v Hradci Králové – syntetizovanému inhibitoru acetylcholinesterázy, 7-metoxytakrinu, který se jevil jako nadějná látka pro léčbu Alzheimerova onemocnění a polékových extrapyramidových příznaků. Docent Hanuš byl také pečlivým a zodpovědným soudním znalcem v oboru psychiatrie. Znalecké posudky dělal s mimořádnou důkladností a s pocitem závazku vůči spravedlnosti a principu „quisquis presumitur bonus, in dubiis pro reo“.

Docent Hanuš dokázal celoživotně dobře spojit role zkušeného lékaře – klinického psychiatra, akademického učitele i vědecké zájmy se svou rolí v manželství a rodině. Po roce 1989 rád cestoval po Evropě a poznával zblízka místa, o kterých dříve jenom četl. Navštívil země, do kterých se vždy toužil podívat a o nichž hodně o nich věděl. S velkým

požitkem užíval možnost prochodit a na vlastní oči vidět místa, po kterých v minulosti mohl bloudit jenom v představách, například Jeruzalém nebo východní pobřeží Spojených států. Péči o depresivní pacienty sloužila jeho volba pracovní náplně po odchodu z vedení kliniky a nástupu do důchodu v r. 1999. Když v r. 2001 ovdověl, pokračoval v práci na klinice do svých 75 let. V práci mu pomáhala výjimečná paměť, která usnadňovala orientaci v často složitě historii nesčetných pacientů, kteří prošli jeho ordinací, a umožňovala porozumět vztahům mnohdy zakořeněným hluboko v historii. Ti z nás, kdo s ním pracovali a po léta ho znali, vědí, jak hluboce vzdělaný, povahově vlídný, laskavě zdrženlivý a přitom loajální, vytrvalý a obětavý člověk byl Herbert Hanuš. Vystupoval vždy skromně, neokázale a s lehkou sebeironií. Byli jsme zvyklí ho v nemocnici vidat, jak s oblíbeným baskickým baretem na hlavě chodí pohovořit se svými pacienty v nové budově psychiatrické kliniky. Navštěvoval klinické semináře a o dění na klinice a v oboru projevoval živý zájem i v důchodovém věku. Na klinice, na fakultě i v nemocnici měl své žáky, přátele a spolupracovníky. Měl je nejen na klinice. V roce 2004, při příležitosti jeho 70. narozenin, přijeli do Hradce Králové kolegové, kteří s ním sdíleli zájem o lithioterapii. Na slavnostním mimořádném semináři v Adalbertinu přednesli příspěvky prof. Jaromír Švestka z Brna, prof. Pavel Grof z Ottawy v Kanadě a prof. Martin Alda z kanadského Halifaxu.

V posledních letech jsme se setkávali méně často. Naposledy jsme mu s prof. Hosákem a prim. Tůmou přinesli knížku o českých letcích a popovídali si nad pohárem červeného vína, když v prosinci 2014 oslavil 80. narozeniny.

Věnoval psychiatrii, svým spolupracovníkům a především pacientům ze svého života velmi mnoho. Na hradecké psychiatrické klinice, o jejíž novou tvář usiloval a na níž se těšil, bude jeho vklad psychiatrii, pacientům i kolegům a přátelům žít dlouho.

Jan Libiger

Psychiatrická klinika LF UK a FN Hradec Králové

referáty z literatury

Martin CS, Blaga C, Lambrescu IM et al. Iatrogenic Cushing's syndrome related to the interaction between oral budesonide with fluvoxamine: a case report

(Iatrogenní Cushingův syndrom spojený s interakcí mezi budesonidem p. o. a fluvoxaminem: kazuistika)
J Clin Pharm Ther 2015; 40 (5): 612–614.

Budesonid, perorální glukokortikoid, indikovaný pro léčbu Crohnovy choroby, vzácně zasahuje do osy hypotalamus–hypofýza–nadledvinky, protože je z více než 80 % metabolizován enzymy cytochromu P450 (konkrétně isoenzymem CYP 3A4).

Rumunští autoři (různá endokrinologická a gastroenterologická pracoviště v Bukurešti) prezentují 33letou pacientku s dg. Crohnova choroba léčenou budesonidem p. o. Ta byla přijata k hospitalizaci pro příznaky svědčící pro Cushingův syndrom. Začátek potíží se shodoval s užitím fluvoxaminu, inhibitoru zpětného vychytávání serotoninu a též silného inhibitoru enzymů cytochromu P450, což vedlo pravděpodobně k nahromadění budesonidu.

Autoři uzavírají, že by praktici měli vzít v úvahu možnost iatrogenního Cushingova syndromu způsobeného spojitostí budesonidu p. o. s inhibitorem cytochromu P450, jakým je např. fluvoxamin.

MUDr. Jaroslav Veselý